

Damian Szymczak

Międzynarodowa konferencja naukowa „Wielkopolska, Galicja i Królestwo Polskie : jedna czy trzy historie?”

Historia Slavorum Occidentis 2(5), 172-178

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Międzynarodowa konferencja naukowa „Wielkopolska, Galicja i Królestwo Polskie. Jedna czy trzy historie?”

W dniach 9–11 października 2013 roku w Poznaniu odbyła się zorganizowana przez Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (dalej UAM) Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Wielkopolska, Galicja i Królestwo Polskie. Jedna czy trzy historie?” Pomysłodawcą, inicjatorem i wykonawcą przedsięwzięcia był kierownik Zakładu Kultury i Myśli Politycznej prof. dr hab. Waldemar Łazuga, wspierany przez współpracowników z Zakładu. Konferencja ściągnęła do Poznania grono wybitnych naukowców z kraju i z zagranicy, tj.: Czech, Austrii i Ukrainy. Łącznie w obradach uczestniczyło ponad 60 uczonych, którzy wygłosili referaty. Obradom towarzyszyło ponadto wielu słuchaczy: pracowników naukowych, doktorantów, studentów. Tematyka konferencji skupiła się wokół zagadnień XIX-wiecznych dziejów polskich oraz wpływie epoki rozbiorowej na późniejszą (i dzisiejszą) historię Polski. Na konferencji podjęto próbę spojrzenia na nasze narodowe dzieje z perspektywy historii trzech zasadniczych regionów Polski, a jednocześnie trzech dzielnic zaborczych, funkcjonujących w XIX wieku w ramach obcych państw. Kluczowym problemem były rozważania nad dylematem: czy w XIX wieku możemy mówić o jednej historii Polski, czy raczej o trzech polskich historiach lub nawet czterech?

Pierwszy dzień konferencji – 9 października – był dniem obrad wspólnych, które rozpoczęły się sesją przedpołudniową zorganizowaną w Sali nr XVII Collegium Minus UAM – w głównym gmachu uniwersyteckim. Uczestników powitał prof. dr hab. Waldemar Łazuga, a następnie głos zabrał Prorektor UAM prof. dr hab. Zbigniew Pilarczyk, po czym wysłuchano wystąpienia Dziekana Wydziału Historycznego prof. dr hab. Kazimierza Iłskiego.

Osią pierwszej, dopołudniowej części konferencji było pięć referatów. Wygłosili je: prof. Christoph Augustynowicz z Uniwersytetu Wiedeńskiego, prof. Krzysztof Marchlewicz z UAM, dr. hab. Sławomir Górczyński z wydawnictwa DiG, docent Marian Mudryj z Uniwersytetu im. Iwana Franki oraz prof. Violetta Julkowska z UAM. Wszystkie wystąpienia nawiązywały w różnych kontekstach do trójzaborowych dziejów polskich. Miały między innymi ukazać, jak je postrzegano za granicą, np. w encyklopedystce brytyjskiej w XIX wieku (o czym mówił prof. Marchlewicz) lub współczesnej ukraińskiej dydaktyce szkolnej (z czym zaznajomił słuchaczy doc. Mudryj). Profesor Ch. Augustynowicz w syntetycznym wykładzie ukazał stosunek monarchii

habsburskiej do polskich prób niepodległościowych, natomiast dr hab. Sławomir Górzyński przedstawił, w jaki sposób zabory (i polityka władz zaborczych) docisnęły się na heraldyce polskiej szlachty tego okresu. Profesor Julkowska wskazała zaś na brzemień trójzaborowego dziedzictwa w oświacie polskiej u progu niepodległości. Tę część sesji zamknęła zajmująca dyskusja.

Tego samego dnia w godzinach popołudniowych zorganizowano panel dyskusyjny z udziałem wicedyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego (dalej UŁ) prof. dr. hab. Jarosława Kity, wicedyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej UJ) dr. hab. Stanisława Pijsy, wicedyrektora Instytutu Historii UAM dr. hab. Przemysława Matusiaka oraz moderującego debatę prof. dr. hab. Waldemara Łazugi. Głównym założeniem organizującym dobór uczestników było, aby każdy z nich reprezentował jedną z „dzielnic” zaborowych, tj. Królestwo Polskie, Galicję oraz tzw. Poznańskie. W trakcie panelu zastanawiano się nad postawionym w tytule konferencji problemem rozumienia XIX-wiecznych dziejów polskich. Dzięki wskazanemu wcześniej modusowi wyboru uczestników dokonywano tego z perspektywy trzech zaborów. Dyskusja toczyła się wokół chronologii XIX-wiecznych dziejów ziem polskich, kwestii modernizacyjnych, problemów kształtowania się nowoczesnego narodu, wzajemnego postrzegania się trzech dzielnic, fenomenu żywego do dziś w poszczególnych częściach Polski dziedzictwa epoki zaborów. W czasie spotkania wywiązał się ożywiony dyskurs z udziałem słuchaczy. Pierwszy dzień konferencji zakończyły wieczorna wycieczka szlakiem historycznych miejsc i zabytków Poznania oraz uroczysta kolacja w „Sali Czerwonej” Pałacu Działyńskich (jednej z siedzib Biblioteki Kórnickiej PAN).

Drugiego dnia konferencji obradowano w budynku Instytutu Historii UAM. Obrady toczono w ramach 4 sekcji, a mianowicie: a) *W kręgu polityki i myśli politycznej*, b) *W kręgu spraw i procesów społeczno-gospodarczych*, c) *W kręgu kultury, oświaty i spraw życia codziennego*, d) *W kręgu pamięci kulturowej i polityk/i historycznej*. Sekcja „a” obradowała w międzynarodowym składzie. Referat dotyczący miejsca Galicji w czeskiej refleksji politycznej ostatniej ćwierci XIX wieku wygłosił dr Pavel Cibulka z Czeskiej Akademii Nauk. Interesujący referat o polskich sprawach z egzotycznego dla nas słoweńskiego punktu widzenia przedstawił prof. Antoni Cetnarowicz z UJ. Dr Tomasz Szubert na podstawie zasobu wiedeńskich archiwów zaprezentował ciekawą hipotezę o rosyjskich zakulisowych działaniach stojących za wybuchem rabacji galicyjskiej. Dr Olena Arkusza z Narodowej Akademii

Nauk Ukrainy przybliżyła postać Andrzeja Potockiego, akcentując zwłaszcza jego ukraińską politykę. W pracach sekcji brali ponadto udział: prof. Tomasz Nodzyński z Uniwersytetu Zielonogórskiego, który wykazał, że myśl polska w Poznańskim w latach 40. XIX wieku nie rozwijała się w izolacji, a wręcz przeciwnie – następował tu ożywiony przepływ poglądów i idei, a miejscowi politycy powiązani byli rozlicznymi kontaktami intelektualnymi, politycznymi, ekonomicznymi, rodzinnymi z innymi dzielnicami oraz emigracją, prof. Dariusz Nawrot z Uniwersytetu Śląskiego (dalej UŚ) mówił o istotnym znaczeniu słabo znanego w polskiej historiografii i powszechnej świadomości Polaków powstania na tzw. Nowym Śląsku w 1806 roku, prof. Czesław Partacz z Politechniki Koszalińskiej zilustrował problem kształtowania się narodu ukraińskiego „rozpiętego” między Wschodem a Zachodem, dr Rafał Dobek z UAM omówił o francuskiej percepcji wydarzeń Wiosny Ludów na ziemiach polskich, dr Mariusz Menz z tejże uczelni rozważał dylematy polityczne wybitnego konserwatywnego publicysty galicyjskiego Stanisława Koźmiana, dr Damian Szymczak natomiast naszkicował portret innego galicyjskiego konserwatysty – Dawida Abrahamowicza. Dr Rafał Łysoń z Polskiej Akademii Nauk (dalej PAN) pozostał w nurcie konserwatywnym, przedstawiając dylematy lojalistyczno-ugodowe przedstawicieli tego nurtu politycznego w Poznańskim, wreszcie dr Magdalena Semczyszyn z Instytutu Pamięci Narodowej przybliżyła specyfikę kampanii wyborczych do wiedeńskiej Rady Państwa i galicyjskiego sejmiku krajowego we wschodniej Galicji.

Równoległe obradowała sekcja „b” zajmująca się szeroko pojętymi sprawami społeczno-ekonomicznymi. Otworzył ją swym referatem dr hab. Tomasz Łukasz Sroka z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Dokonał w nim bardzo interesującego porównania polityki władz miejskich trzech najważniejszych ośrodków polskości w poszczególnych zaborach tj. Warszawy, Lwowa i Poznania. Prof. Ryszard Tomczyk z Uniwersytetu Szczecińskiego zapoznał słuchaczy z zupełnie oryginalnym tematem poruszającym kwestię angażowania się państwa austriackiego w XIX wieku w zapobieganie i naprawianie skutków klęsk żywiołowych. Zresztą tematyka galicyjska stanowiła sporą część wygłoszonych w sekcji referatów. Dr hab. Stanisław Pijaj (UJ) przybliżył zasługi Agenora Gołuchowskiego w polonizowaniu galicyjskiej administracji, mgr. Jakub Łukasiński (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie) nakreślił sylwetkę zasłużonego prezydenta Krakowa Ferdynanda Weigla, prof. Piotr Franaszek z UJ odpowiadał na pytanie, dlaczego nie udało się w pełni wykorzystać dla rozwoju Galicji potencjału miejscowego przemysłu naftowego,

dr Konrad Meus (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN) przedstawił nieznaną szerzej kontakty gospodarcze słynnej poznańskiej fabryki Hipolita Cegielskiego z Galicją. W pracach sekcji uczestniczył także niemiecki badacz dr Torsten Lorenz, który w swym referacie analizował tendencje integracyjne i dezintegracyjne w spółdzielczości na ziemiach polskich przed I wojną światową. Nie zabrakło również tematów odnoszących się do ziem zaboru rosyjskiego. Prof. Jarosław Kita (UŁ) zastanawiał się, na ile niezwykle wpływowe przed powstaniem styczniowym Towarzystwo Rolnicze było organizacją ponadzaborową? Z kolei dr Bogusław Marks z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie przybliżył rolę saksońskich i czeskich osadników w tworzeniu Łódzkiego Okręgu Przemysłowego.

Trzecia z obradujących tego dnia sekcji – „c” zajmowała się z jednej strony tematyką szeroko pojmowanej kultury (ze szczególnym naciskiem na oświatę), z drugiej sprawami „polskiego” dnia codziennego w XIX stuleciu. Także uczestnicy tego posiedzenia wysłuchali wielu interesujących referatów. Dr Tomasz Krzemiński z PAN zobrazował w swym referacie życie polskie na prusko-rosyjskim pograniczu, wskazując, w jaki sposób granica „dawała” utrzymanie miejscowej ludności. Tematyką uwarunkowań Polaków służących w okresie zaborów w armii rosyjskiej (gdzie stanowili oni od 5 do 10% żołnierzy) zajmował się w swym wystąpieniu dr Mariusz Kulik również reprezentujący PAN. Dr Sabina Rejman, mówiąc o echem wydarzeń na ziemiach pozostałych dzielnic rozbiorowych w życiu znacznie większych miast galicyjskich, zastanawiała się, w jaki sposób mieszkańcy małych miasteczek odczuwali solidarność z resztą rodaków mieszkających z kordonem rosyjskim i pruskim i jak dawali temu wyraz. Mgr Anna Maria Dudkowska z Uniwersytetu Warszawskiego przybliżyła kontakty naukowe nawiązane przez wybitnego historyka i edytora źródeł Augusta Bielowskiego podczas podróży odbytych w celu zbierania materiałów do *Monumenta Poloniae Historica*. W dość podobnym obszarze poruszała się dr Agnieszka Kawalec z Uniwersytetu Rzeszowskiego (dalej URz), ukazując międzyzaborowe kontakty historyków polskich. Następnie prof. Jolanta Kolbuszewska z UŁ wtajemniczyła słuchaczy w życie codzienne adeptów Klio na przykładzie znakomitego badacza dziejów nowożytnych Tadeusza Korzona. Sesję popołudniową sekcji „c” rozpoczął dr Jacek Szpak z UŚ referatem poświęconym ponadkordonowej współpracy polskich prominentnych rodów arystokratycznych, tj. Czartoryskich, Działyńskich, Sapiehów i Zamojskich. Kolejny temat wystąpienia również dotyczył tematyki ponadzaborowej. Reprezentujący także śląską *alma mater* prof.

Lech Krzyżanowski dokonał interesującego porównania, a mianowicie jakim prestiżem w oczach społeczeństwa polskiego cieszyli się pracownicy wymiaru sprawiedliwości poszczególnych zaborów. Wśród dalszych wystąpień prof. Grzegorz Kucharczyk z PAN zajmował się problematyką funkcjonowania XIX-wiecznej cenzury pruskiej, dr Klaudiusz Świącicki z UAM odkrywał przed słuchaczami Galicję jako miejsce pamięci w twórczości Tadeusza Kantora, mgr Waław Szcepanik z Muzeum Okręgowego w Tarnowie przybliżył losy dawnych c.k. oficerów z zachodnio-galicjskich garnizonów w wojsku niepodległej Rzeczypospolitej. Obrady sekcji zamknęła mgr Agnieszka Kobus – doktorantka z Uniwersytetu Gdańskiego – referatem poświęconym relacjom między władzami państwowymi a duchowieństwem katolickim w XIX wieku na przykładzie trzech dzielnic zaborowych.

Prace sekcji „d” poświęcone były sprawom pamięci kulturowej i polityki historycznej. Jej obrady zainaugurował prof. Krzysztof Broński z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie referatem o problemach związanych z wykorzystaniem galicyjskiego dziedzictwa kulturowego w turystyce. O dziedzictwie, tyle że austriackim, którego elementy do kultury II RP wniósł Śląsk cieszyński, mówił dr Miłosz Skrzypek z UŚ. W tematyce tego regionu pozostał prof. Janusz Spyra, referując o negatywnej recepcji galicyjskich (i nie tylko) Polaków przez część polskojęzycznych mieszkańców Śląska Cieszyńskiego przed 1914 roku. W zupełnie inne obszary badawcze przeniósł słuchaczy dr Piotr Szlanta z UW, mówiąc o wizerunku Wilhelma II w oczach społeczeństwa polskiego zaborów rosyjskiego i austriackiego. Następnie referaty wygłosili prof. Roman Kochnowski z Uniwersytetu Pedagogicznego (*Jedna Flota Trzy tradycje. Wpływ Kaiserliche Marine, K.u.K. Marine oraz Wojennomorskogo Flota na kształt Marynarki Wojennej II RP*), prof. Andrzej Kamieński z PAN (*Heinrich von Treitchke i Kazimierz Jarochowski. Dyskurs XIX-wiecznych historyków o dziejach Prus, Austrii i Polski*), dr Elżbieta Biesiadecka z URz, (*Bohaterowie dziejów porobiorowych w kalendarzach galicyjskich do 1918 r.*), Prof. Norbert Kasperek z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (*Zapominane Prusy Wschodnie w świadomości polskiej w I połowie XIX wieku*). Przedostatni referat podczas obrad tej sekcji wprowadził słuchaczy w obręb badań historyczno-literackich. Wygłosiła go dr Mirosława Radowska-Lisak z UMK z tematem pt. „*Nasza wspólna ojcowizna Polska*”. Trzy literackie historie kształtowania się chłopskiej tożsamości. Przybliżonym zainteresowaniom dała wyraz dr Agnieszka Demkowicz z Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sanoku, mówiąc o panegirycznym wizerunku austriackich władców

kreowanym w twórczości jezuitów. Obrady sekcji zamknęła dr Ewa Barnaś-Baran z URz referatem o edukacji na rzecz poprawy moralnej młodzieży na przykładzie Rzeszowa końca XIX i początku XX wieku jako sposobie na walkę z prostytutką i innymi patologiami nękającymi galicyjskie społeczeństwo. Dodać należy, że dopełnieniem obrad każdej z sekcji były żywiołowe dyskusje.

Na ostatni dzień konferencji 11 października ponownie zaplanowano wspólne obrady w Instytucie Historii UAM. W pierwszej części uczestnicy wysłuchali kilku referatów. Pogmatwane i niełatwe losy Kościoła grekokatolickiego na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej przybliżył dr Witold Bobryk z Uniwersytetu Przyrodniczego w Siedlcach. Dr Adam Redzik z UW zastanowił się, na ile prawnicy Polacy działający w trzech zaborach czuli się prawnikami polskimi, a na ile austriackimi, pruskimi, rosyjskimi? Mgr Miłosz Skrodzki z UAM próbował w swym wystąpieniu wskazać na korelacje pomiędzy nazwiskami Polaków a ich pochodzeniem z konkretnego zaboru i usiłował udowodnić prawidłowości zachodzące w tej materii. Dr Alina Hinz z UAM podnosiła istotną rolę, jaką pełniły święta narodowe w życiu Niemców i Polaków zamieszkujących Poznańskie w XIX stuleciu. Dr Anna Piesiak-Robak (UAM) przybliżyła wkład Marii Dulebianki w rozwój kwestii kobiecej w Galicji i podniosła jej osiągnięcia w dziele równouprawnienia kobiet. Kwestię kobiecą w bardziej konserwatywnym aspekcie poruszyła także dr hab. Aleksandra Skrzypietz z UŚ, pokazując, w jaki sposób Wielkopolanki pracowały nad umocnieniem polskości Śląska, inicjując i kierując na tym obszarze ogromną pracą edukacyjno-uświadamiającą. Dr Ilona Zaleska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika dokonała rozległej analizy relacji między Kościołem Katolickim a Narodową Demokracją na trójzaborowym tle przed I wojną światową.

Po dyskusji wieńczącej ostatni dzień obrad i reasumującej wyniki debat poprzednich dwóch dni, prof. dr hab. Waldemar Łazuga oraz wicedyrektor Instytutu Historii UAM dr hab. Przemysław Matusik dokonali podsumowania i oficjalnego zamknięcia konferencji. Profesor Łazuga podziękował wszystkim uczestnikom za chęć przyjazdu oraz owocne obrady. Wicedyrektor Matusik zwrócił natomiast uwagę, że konferencja była pierwszym od wielu lat zorganizowanym na tak wielką skalę zjazdem badaczy XIX stulecia w Poznaniu. Wyraził równocześnie potrzebę kontynuacji tego rodzaju spotkań i zapowiedział, iż w przyszłości ośrodek poznański ponownie będzie się starał przygotować konferencję o podobnym rozmachu. Konferencja stała się również okazją

do prezentacji dorobku wydawniczego Wydawnictwa Instytutu Historii, blisko z niniejszym Instytutem współpracującego Wydawnictwa Poznańskiego, a także Wydawnictwa DiG z Warszawy.

Na koniec trzeba nadmienić, że do zorganizowania konferencji przyczyniło się oraz wsparło ją w najróżniejszy sposób wiele osób i instytucji. W pierwszym rzędzie trzeba wymienić Jego Magnificencję Rektora UAM prof. dr. hab. Bronisława Marciniaka, który zgodził się objąć imprezę honorowym patronatem. Z władz rektorskich pomocy nie odmówił Jego Magnificencja Prorektor UAM prof. dr. hab. Andrzej Lesicki. Honorowy patronat nad konferencją objął również Marszałek Województwa Wielkopolskiego Marek Woźniak, który ponadto zaangażował się na jej rzecz w znaczący sposób finansowo. Urząd Marszałkowski nie był jedynym organem samorządowym udzielającym wsparcia sesji. Takowego udzielili również Starości Poznański (Jan Grabkowski) oraz Wrzesiński (Dionizy Jaśniewicz). Konferencja miała także swych patronów medialnych, Telewizję WTK, Radio Merkury oraz Gazetę Wyborczą, w której poznańskiej edycji pojawił się artykuł-relacja z jej obrad. Ogromny wkład organizacyjny oraz finansowy wniósł wreszcie Dziekan Wydziału Historycznego prof. dr. hab. Kazimierz Iłski, a zwłaszcza Dyrektor Instytutu Historii prof. dr. hab. Józef Dobosz. Nie można także zapomnieć o ogromnej pomocy ze strony doktorantów, a także studentów Instytutu Historii UAM, którzy przez wszystkie trzy dni konferencji opiekowali się gośćmi i obsługiwali różnorodne stoiska konferencyjne.

Damian Szymczak (Poznań)